Qafqaz Beynəlxalq Münasibətlər və Strateji Araşdırmalar Mərkəzi
QAFSAM
Caucasian Center for International Relations and Strategic Studies

ABD-2019: Tahmin ve Notlar – 1

Şanlı Bahadır Koç

2019 dünya siyaseti hakkında tahmin yapmak için ilave riskli bir yıl olabilir. Neden mi? Çünkü,

1) **ABD**'nin başında Trump gibi "bir anı öbürüne uymayan" bir Başkan var. Trump 2019'u muhtemelen "kızgın damda" geçirecek ve bu da onu normalden bile daha öngörülemez yapabilir.

2) **Dünya güç dengeleri**nde belki bazen duraklasa ve hatta geri dönüşler yapsa bile yeni bir dengeye doğru geçiş var. Ama bu yılı tahmin yapmakta ayrıca zorlayacak olan şu: 2019 özellikle Çin'e karşı Trump'ın gösterdiği sertlik nedeniyle Çin'in zorlandığı "hıçkırık" yıllarından biri olabilir. Bu yıl gücün doğuya kayma trendi genel anlamda devam etse bile Çin'in gümrük tarifeleri, ambargolar, davalar, tutuklamalar vs. üzerinden Trump tarafından zorlanacağı bir yıl olabilir. Ama aşağıda belirteceğimiz gibi bir noktada Trump'ın da ekonomi nedeniyle anlaşmaya ihtiyacı olacak. Bunun zamanlama, metot, şekil ve içeriğinde bir denge nokta bulmaksa kolay olmayabilir.

3) Trump **ABD dış politikası**nda kısmen kendisinden önce Obama ile başlamış bazı dinamikleri ("retrenchment") güçlendirirken, bazı yenilerini de başlatıyor ("kurumlardan çekilme") ve Obama'nın attığı bazı adımları (İran, Küba, çevre vs) da tersine çeviriyor. Durumu daha da karmaşıklaştıran ve tahmin yapmayı güçleştiren bir faktör de Suriye'den çekilme kararında da görüldüğü gibi kendi en yakın danışman ve bakanları dahil "sistem" onun kararlarını değiştirmek, sulandırmak, ertelemek, şartlara bağlamak gibi tepkiler verebiliyor.

4) Önümüzdeki yıl **dünya ekonomisi**nde duraklanma yaşanması önemli bir ihtimal. Bu olmasa bile ekonomiler yavaşlayacak. Bunun ülkelerin içinde ve aralarındaki ilişkilere şekli tam söylenemese de etki etmesi beklenir. Ayrıca dünya bu döneme kurumsal işbirliği altyapısı eskimiş ve yıpranmış, ticarette dalgalanmalar yaşanırken ve arz zincirlerinde sıkıntılar yaşanmaya başlanırken giriyor olacak.

5) Dünya küresel anlamda yeni bir dengeye doğru evrilirken **küresel kurumsal mimari (**Çin'in Avrupa'nın orta boy bazı ülkeleri kadar sesi olan bir IMF örneğinde olduğu gibi) hala güç dengelerini yansıtıyor olmaktan çok uzak.

6) **Avrupa projesi** 10 yıl kadar önce ekonomik, siyasal ve psikolojik olarak bunalıma girdi ve hala buradan çıkamadı. Birliğin en büyük 4 ülkesinde belirsizlik faktörleri artıyor: Merkel "yolcu", Brexit bildiğiniz gibi, ama bu yıl bir şekilde sonuca varmak durumunda (bu sonuç "olaylı" ve kaotik olabilir), Macron gördüğü "sarı kart" sonrasında zayıfladı ama bunun tam farkında olmayabilir, İtalya ekonomik krize girmeye aday. Ayrıca AB Parlamentosu seçimleri, birçok yerde yükselen popülist ve aşırı partiler "kapıları yumrukluyor" ve Doğu Avrupa ülkelerinin belki çoğu şimdi aday olsalar AB'ye alınmayabilecek karnelere sahipler.

7) **Çin** içeride hemen tüm otoriteyi Başkan Xi'de toplarken, yaşanabilecek başarısızlık ve zorluklar onun kapısına bırakılabilecek. 2019 Xi liderliğinin en kritik yıllarından biri olabilir. ABD ile yaşanan ekonomik gerilimler Çin'de üretim, istihdam ve hatta finans sistemini zorlayabilir. Ve bu sıkıntılar da Xi'yi dış politikada kendi istediğinden de daha sert pozisyonlara sürükleyebilir.

8) Yapılan bazı tahminler tersini söylese de, garip bir şekilde **Orta Doğu** en "istikrarlı" bölgelerden biri olabilir. Belki buna istikrarsızlıkta istikrar da diyebiliriz tabii. Ama Suriye'den çekilme kararı ve sonra bunun ertelenmesi belirsizlik yaratsa da sonuçta ABD'nin Suriye denkleminde başat aktör olmayacağı belliydi. İran-ABD ambargo gerilimi bir ihtimal askeri boyuta taşınabilir ama bu %10'dan çok yüksek değil. Hatta aşağıda da belirteceğimiz gibi yılın sonlarına doğru Trump İran'la şimdikinden farklı bir ilişki arayışına bile evrilebilir. İsrail'de seçimler ve hatta davalar Netanyahu'yu hemen götürmeyecekse bile "Bibi sonrası dönem" ufukta görünmüş olabilir. Ama Bibi gitse dahi İsrail politikalarında önemli bir değişiklik beklenebilir mi?

9) "İstikrar abidesi" **Rusya**'da bile yukarıda tam hissedilmese de "yerin altında gürül gürül hareket" var. Putin'in pozisyonu elbette güçlü ve sağlam, ama içeride otoriteyi bir parça daha paylaşacağı döneme giriyor olabilir.

Bu belirsizlik ve değişimler ışığında 2019 için tahmin yapmak kolay değil. Yine de deneyelim. Ama

genelde çok spesifik olmazsa, biraz kaçamak gibi görünürse şimdiden affola. Zaten belki tahminlerin değeri isabetli olup olmaması kadar, hatta belki daha da fazla, geleceği daha az yabancı bir diyar haline getirmesi, hayal gücümüzü istim altında tutması ve zihinsel melekelerimizi "işe koşarak" paslanmalarını önlemesidir.

ABD İÇ SİYASETİ: Demokratların Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu devralmasıyla Trump artık "farklı bir dünyaya giriyor." Kişisel geçmişi, kampanyası, görevdeki icraatlarıyla ilgili çok sayıda soruşturma, tanık dinleme, belge talebi, rapor vs ile sıkıştırılacak. Ve tabii özel savcı Mueller de yeni yılın ilk aylarıyla beraber yavaş yavaş soruşturmasının sonuçlarını "gösterecek." Trump'ın bazı danışmanları vasıtasıyla Moskova ile 2016 seçim sonuçlarını etkileme amaçlı gibi görünebilecek ilişkiler içine girmiş olması ciddi bir olasılık. Mueller kendisiyle işbirliği yapmak zorunda bıraktığı bazı eski Trump danışmanlarının tanıklığı sayesinde bunu "makul" şekil ve derecede "kanıtlayacak" durumda olabilir. (Olabilir derken bizim tahminimiz %70-80). Bu durumda Demokratlar Temsilciler Meclisi'nde azil için süreci başlatıp kararı çıkaracak sayısal üstünlüğe sahipler. O zaman sonuç Trump'ın partisinin çoğunluğa sahip olduğu Senato'ya kalacak.

Ama elbette iş bu kadar basit değil. Bu süreçte **Trump'ın bazı avantajları** şunlar olabilir:

1) Beyaz Saray'da kaldığı her gün 2020'de Demokrat adayın kazanma şansını arttırıyor olması veya öyle düşünülmesi muhalefetin onu azletmekten kaçınmasına neden olabilir.

2) Senato'da azil için 3'te 2 çoğunluk gerekiyor. Bu da neresinden baksanız 20 civarı Cumhuriyetçi senatörün kendi partilerinden bir Başkan'a karşı oy kullanmasını gerektiriyor. Trump'ın parti tabanındaki "duygusal karşılığı" ve ona açıktan karşı bazı Cumhuriyetçi isimlerin sahneden çekildiği düşünüldüğünde imkansız denemez ama zor. Hatta çok zor.

3) Şimdi tüm gündem Trump. Ama Demokrat adaylar çıkmaya başladıkça ve nihai aday belli olunca bu sefer onlar konuşulacak, eksikleri, kusurları ve varsa "kirli çamaşırlarıyla." Bu da Trump üzerindeki baskıyı hafifletecek bir etki yaratabilir.

4) Ayrıca Demokratlar arasında "partinin ruhu" için iç çekişme yaşanması az ihtimal değil. Sayı ve kendine güveni artan sol kanat talepkar olabilir, bazı potansiyel seçmenleri kaçırabilir ve kendi rızası olmadan merkez bir adaya tam destek vermeyebilir.

5) Trump'a yönelik hukuki vesiyasi kampanya "ters tepebilir" ve Trump'ı (inanması güç ama) sempatik ve mağdur gösterebilir.

6) Trump "merkez" bir rakibi müesses nizamın cisimleşmiş hali olarak kullanabilir ve ona Clinton'a yaptığı gibi "hiç acımadan vurabilir" ve seçmende belli bir karşılık bulabilir.

Trump'ın pozisyonunu zorlaştıran faktörler ise şunlar:

1) Yeni bir Trump'ı caydırmak için onu "gurur kırıcı" bir şekilde de olsa göndermek gerektiğine inanmış gibi görünen kararlı ve etkili bir kesim.

2) Parti marka değerine zarar verdiğini, partiyi seçilemez hale getirdiğini, partiyi ellerinden aldığını ve "kaçırdığını" ve zaten tarz, uygulama ve amaçlarının ABD çıkarlarına zararlı olduğunu düşünen ve sayısı bunları korkudan söyleyemediği için tam bilinmeyen Cumhuriyetçi politikacılar.

3) "Kural Başkan şunları yaparsa azledebilirsiniz demiyor, azletmelisin diyor" argümanı. Tabii bu argümanın gücü Mueller'in getireceği kanıtların kesinliği veya inandırıcılığıyla orantılı olacak.

4) Ekonomide işler şimdiye kadar iyi gidiyor gibi görünüyordu. Ama bu durum kısmen Trump'ın etkisi dışındaki faktörler, kısmen onun yaptıkları (ya da yapmadıkları) nedeniyle değişecek gibi görünüyor. Ekonomideki bozulma kamuoyu yoklamalarında şimdiye kadar sarsılmaz gibi görünen Trump tabanından kopmalara neden olabilir.

5) Bazı güçlü bulgular sonrasında Trump ekibinden hızlı ve büyük kopuşlar olursa bu da Trump'ın pozisyonunu zayıflatabilir.

6) Mueller'in Trump ailesi fertlerine yönelik iddianame ve hatta tutuklama gibi adımları sonrasında

Trump Adalet Bakanı aracılığıyla Mueller soruşturmasını iptal etmek gibi "nükleer" adımlara yönelebilir. Bu da bir tür siyasi ve hatta anayasal krizi tetikleyebilir ve "dehşete düşen" bazı Cumhuriyetçiler Trump'a "sana ve ailene af karşılığında ayrıl, yoksa bu iş kontrolden çıkacak" diyebilirler.

İRAN: Trump'ın vücut dilinde (sanki) Kuzey Kore ile yaptığına benzer şekilde önce gerilimi arttırmak ve sonra da anlaşma isteği var. Trump çoğu kez anlaşmaların içeriğinden çok nasıl göründüğüyle, optiğiyle ilgili. Tabii bu sinyali alan ve ilk etapta ambargoya uyması istenen mesela Türkiye gibi ülkeler kısa bir süre sonra ABD ile İran'ın anlaşmasıyla ofsayda düşeceklerini düşünebilirler ve "konu mankeni olmayı reddedebilirler." Trump bir süre sıkıştırdıktan sonra İran ile anlaşmak isteyebilir dedik ama tabii ki bu işler öyle kolay değil:

1) İran Moskova, Pekin, Ankara, Yeni Delhi ve Avrupa başkentleriyle ilişkileri sıkılaştırıp ambargoların etkisini azaltmaya çalışabilir.

2) Avrupalıların ambargonun etkisini kırmak için kurmayı düşündükleri sistem ilk etapta pek öyle görünmüyorsa da zamanla tutunup işe yarayabilir. Gerçi Trump bu mekanizmaya karşı da ilave önlemler alacaktır ama bir süre sonra "gerçekten değer mi bu kadar zorlamaya, müttefiklerle aramızı bozmaya, İran'ı iyice diğer güçlere kaptırmaya" diye soranlar artabilir.

3) Trump'ın altındaki Bolton ve Pompeo gibi İran'ın sadece davranışlarını değil rejimini de değiştirmek isteyen kilit konumda isimler var. Bunlar Trump pek fark etmeden anlaşma imkanlarını ve sinyallerini torpilleyip politikayı mollaları devirmeye kilitleyebilir.

4) Nükleer anlaşma ile İran rejimiyle beraber halkı da ekonomik refah hayalleri görmeye başlamıştı ama Trump bu hayalleri yıktı. Aza alışmış bir halk sessizce kaderine katlanabilir belki ama zenginleşeceği söylenerek umutlanan, dünya ile tekrar entegre olma hülyasına tutulan genç bir halk "tekrar birinci kareye döndüklerini" hissederse hayal kırıklığını "sizinle" (yönetenlerle) paylaşmak isteyebilir.

İran rejiminin yıkılacağı hayali 40 yıldır kuruluyor ve bunu bekleyenler hep hayal kırıklığına uğradılar. Rejimin toplum üzerinde eğitim, ideoloji, güvenlik kurumları ve Basij gibi milislerle kurduğu kontrol zaman zaman rejim içinde ayrılık yaşandığında bile aşılamadı. Ama bu sefer durum belki gerçekten de

farklı olabilir. Yeni bir protesto dalgasının olup olmayacağı ve bunun rejimi devirmeye gidip gitmeyeceği çok sayıda kompleks faktörün etkileşimiyle belirlenecektir elbette ama rejimin tarihinde hiç olmadığı kadar kırılgan olduğunu söyleyenler haklı olabilir. Ekonomik, ekolojik, siyasi, kültürel, ideolojik, dış politikayla ilgili şikayet, rahatsızlık ve sorunlar belki (belki!) hiç bu düzeyde olmamıştı. Rejimin içinde de sıkıntılar olduğu biliniyor. "Bu yıl devrim olur mu" diye sorulursa "evet, olur" ihtimali herhalde %10'dan çok fazla değildir. Ama siz Tahran'daki mollaların yerinde olsanız bu rakamı duyunca rahatlar mıydınız? ("Bu yıl kanserden ölme ihtimaliniz yaklaşık %10" dense de mi?) Baştaki Trump senaryosuna dönersek, ABD Başkanı, birbiriyle uyumsuz gibi görünen politikalarına dikkatle bakıldığında aslında ideolojik değil pragmatik olmaya çalışan biri gibi görünüyor, tabii araya egosu, karakteri, biraz fırıldaklığı, genelde ondan daha sertlik yanlısı danışmanları ve ABD müesses nizamı elverdikçe. İran'ı biraz silkeledikten sonra ve ona "büyüksün Trump" dedirttikten sonra aslında sınırlı denebilecek ödünleri Amerikan halkına gösterip "görün işte, karşı taraf zorlanarak nasıl büyük ödünler alınır" deyip İran'la anlaşma yoluna girebilir. Ama tabii İsrail ve Suudlar gibi aktörler izin verirse, gerilim politikası ilişkiyi istenmeyen noktalara, şimdi çok gündemde değilse bile belki askeri çatışmaya vs sürüklemezse. Daha önce de yazdığımız gibi Trump içerideki diğer eksik, kusur ve günahlarını örtmek için seçimlere kesinlikle ekonomik büyümeyle girmek isteyecektir. İran'la askeri gerilim ve savaş ve hatta İran ambargolarının kemikleşerek petrol arzını kısması fiyatları yükselterek bunu zorlaştıracaktır. "Eğer ömrü izin verirse" Trump'ın yılın sonlarına doğru, bir süredir Kuzey Kore'yle önce karşılıklı atıştıktan sonra başlayan diplomatik süreç gibi bir şeye teşne olabileceğini kıymetlendiriyoruz. Ama tekrar edelim, hayal ve temenniler nadiren engellerle karşılaşmadan birebir gerçekleşir.

İSRAİL: İsrail'de Bahar'da seçimler var. Netanyahu üzerindeki yolsuzluk davalarıyla ilgili bulutu dağıtmak için daha iddianame yayınlanmadan ön alarak seçim kararı aldı. Polis ve savcının seçim sürecinde iddianameyi açıklayamayacağı, seçimi de beklendiği gibi kazanırsa (birinci parti olur ve başbakan olarak koalisyonu kurarsa) hukuki süreçlerin önem ve etkisinin daha da azalacağını düşündü. Muhtemelen haklı. Ama iddianamenin seçimden önce açıklanabileceğini savunanlar da var. İsrail siyasetinde sağın, sağda da Netanyahu'nun açık bir hakimiyeti var. Bazıları büyük medya patronlarıyla enteresan alverleri içeren iddialar doğruysa bile seçmen bunları çok önemsemez gibi görünüyor. Ülkede geçmişte ceza alan başbakan ve cumhurbaşkanları oldu ama bunlar görevden ayrılmışlardı. Ayrıca Bibi

İsrail'de en uzun süre Başbakanlık yapan siyasetçi olmak üzere. İsrail'de ülkeyi güvende tutma konusunda onun kadar güvenilen başka bir siyasetçi yok. Eski genel kurmay başkanı Gantz'ın siyasete gireceği ve bir rüzgar estirebileceği konuşuluyor. Ama geçmişte Bibi aleyhine umutlananlar genelde hayal kırıklığına uğradılar. Öte yandan Netanyahu'nun koalisyonu çok büyük bir çoğunluğa sahip değil. Sınırlı oranda bir kayma bile İsrail'de dengeleri değiştirebilir. Polis ve savcılar seçim öncesi dengeleri zorlayacak adım atarlar ve iddiaları somut kanıtlarla ortaya koyarlarsa, Bibi sonrası dönem için siyasete yanaşanlar heyecan yaratabilirse ve muhalefet liderleri egolarını aşıp işbirliği yapabilirlerse Netanyahu'nun büyüsü kaybolabilir. Mümkün ama çok muhtemel değil.

Seçim nedeniyle ABD "barış planı"nın açıklanması yaza kaldı. Beklenen gibi İsrail'i kayıran bir planın sonuçları ne olur? Suudlar vs. bunu destekler mi? MbS'in zayıflayan prestiji planın meşruiyeti için destekten çok köstek olabilir. Ama yine de bu görüşümüz MbS-Bibi zirvesi gibi bir ihtimali dışlamıyor. Trump planı muhtemelen iç baskılarla bunalacağı dönemde kendince bir "prestij" ve ferahlama aracı olarak kullanmak isteyebilir. Bu arada İsrail'in Trump'ın Suriye'den çekilme kararından rahatsız olduğu biliniyor. Buna karşı Trump'ın "İsrail kendini koruyabilir, ona o kadar yardımı bunun için yapıyoruz" sözleri İsrail'i oldukça kızdırmış olmalı. İsrailliler bu yardıma referans verilmesinden genelde çok hoşnut olmazlar. Ayrıca Suriye'den çekilerek tasarruf edilecek birkaç yüz milyon doları bile önemseyen Trump'ı, normal şartlarda ve özel ortamlarda, birçok Avrupa ülkesinden daha zengin İsrail'e dolaylı veya özel kanallarla olan hariç 4 milyar dolar civarı yardım yapılması epey "düşündürüyor" olmalı. Ama içerideki Amerikalı Yahudilerle sorunlar yaşarken bile Netanyahu Trump'ı yalnız bırakmadı. Böylelikle Amerikalı Yahudilerin bir kısmını kızdırsa bile. Şimdi giderek "yumurtaları Trump'ın sepetine koyduğu" düşünülerek eleştirilen Netanyahu'nun, Amerikan Başkanı'nın başına bir iş gelmesiyle -gelirse- belki İsrail'deki kendi iç siyasi pozisyonu da zayıflayabilir. İsrail'in önümüzdeki yıl Hizbullah ve Hamas'tan birine yönelik periyodik "saç kısaltma" operasyonlarından birini yapması sürpriz olmaz. ABD'nin Suriye'den çekilmesi gerçekleşirse sonrasında, İran'ın ülkedeki varlığı ve Tahran'a yönelik ambargoları içeren Rusya hakemliğindeki bilinen pazarlık senaryoları gündeme yine gelebilir. Bu arada İsrail-Yunanistan-Rum kesimi ve bir parça geriden Mısır ve hatta Suudlar arasındaki temas, anlaşma, işbirliği, tatbikat ve koordinasyon da çıplak gözle görüldüğü kadarıyla bile çok yoğunlaşıyor ve insanın aklına kötü şeyler getiriyor. Önce Cemaat'in zayıflattığı sonra da Cemaatçilerin temizlenmesiyle beraber en azından personel anlamında ciddi kayba uğrayan Deniz Kuvvetlerimize karşı Akdeniz'de sahneye bir kriz koyup beraberce "üstümüze çullandıkları" ve kısa bile sürse bize kayıplar verdirdikleri senaryolar tahayyül

etmek paranoya olarak görülmemeli. Suriye ve Irak'ta zaten eli yeterince dolu olan Türkiye, inşallah bu tür oldu-bittilerle karşı karşıya kalmaz...

(Devamı 2. yazıda)